

BOSHLANG'ICH SINFI O'QUVCHILARIDA BADIY ADABIYOTGA QIZIQISHNI SHAKLLANTIRISH USULLARI

Qobilova Dilshoda Xalil qizi

*Boshlang'ich ta'lim 2-kurs talabasi,
Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti*

Avezova Rohila Ruzimboyevna

Ilmiy rahbar: v.b dotsent

Annotatsiya: *Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida badiiy adabiyotga bo'lgan qiziqishni shakllantirish masalalari atroflicha yoritilgan. Badiiy adabiyotning bolaning ma'naviy-axloqiy, estetik, nutqiy va tafakkuriy rivojlanishidagi o'rni, ayniqsa, ertak, she'r, hikoya kabi janrlarning o'quvchiga ta'siri haqida fikr yuritilgan.*

Kalit so'zlar: *boshlang'ich sinf, badiiy adabiyot, adabiyotga qiziqish, pedagogik metodlar, kitobxonlik, adabiy tarbiya.*

Bugungi kunda ta'lim jarayonida o'quvchilarning kitobga bo'lgan munosabatini shakllantirish muhim vazifalardan biridir. Ayniqsa, boshlang'ich sinf davri - bu o'quvchilarda badiiy adabiyotga qiziqish uyg'otish, mutolaaga mehr berish, fikrlash va tasavvur doirasini kengaytirish uchun eng muhim poydevor hisoblanadi. Badiiy asarlar orqali bola nafaqat til boyligini oshiradi, balki axloqiy, ma'naviy jihatdan ham shakllanadi. Shu bois, o'qituvchining adabiyotga bo'lgan munosabati, o'quvchilarga uni qanday yetkazishi katta ahamiyat kasb etadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun badiiy adabiyotning ahamiyati- boshlang'ich sinf o'quvchilari hali endigina hayotiy tushunchalarni egallab borayotgan yoshda bo'lganliklari sababli, badiiy adabiyot ular uchun ma'naviy-axloqiy tarbiyaning muhim manbai bo'lib xizmat qiladi. Asarlar orqali ular yaxshilik va yomonlik, mehnat va dangasalik, sadoqat va xiyonat kabi tushunchalarni anglaydilar. Shuningdek, badiiy adabiyot bolaning estetik didini, so'z boyligini, obrazli fikrlashini rivojlantiradi. Ayniqsa, yoshga mos ertak, she'r va hikoyalar bolaning dunyoqarashini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Qiziqishni shakllantirishda o'qituvchining roli va metodik yondashuvlar- boshlang'ich sinf o'qituvchisi — bu o'quvchining ilk kitob do'sti hisoblanadi. Dars davomida o'qituvchining ifodali o'qishi, obrazlar ustida ishlashi, bolalarning fikrini eshitishi badiiy adabiyotga bo'lgan mehrni oshiradi. Masalan, o'quvchilar

bilan birgalikda matn tahlili, savol-javob, rollarga bo'lib o'qish, kichik sahna ko'rinishlarini tashkil etish orqali ular dars jarayoniga faol qo'shiladilar. Shuningdek, har bir asarga o'quvchining hayotiy tajribasi bilan bog'liq misollar keltirish ham samarali hisoblanadi.

Dars jarayonida va undan tashqarida foydalaniladigan usullar-o'quvchilarda badiiy adabiyotga qiziqishni faqat darsda emas, balki darsdan tashqari faoliyatlarda ham shakllantirish mumkin. Masalan:

Kitobxonlik burchagi yaratish;
"Eng faol kitobxon" tanlovi;
Ertaklar haftaligi;
Bolalar yozuvchilari bilan uchrashuvlar;
Uyda ota-onalar bilan birga o'qish topshiriqlari.

Bu kabi usullar bolalarni kitobga yaqinlashtiradi va mutolaani odatga aylantiradi.

Badiiy adabiyot orqali o'quvchilarda ma'naviy tarbiya berish imkoniyatlari- Adabiyot - bu tarbiya vositasi. Boshlang'ich sinfda o'tiladigan ko'plab asarlar orqaligina bola hayotning muhim qadriyatlari haqida tasavvur hosil qiladi. Masalan, "Mehr", "Halollik", "Mehnatsevarlik", "Do'stlik" kabi mavzular ertak va hikoyalar orqali o'rgatiladi. O'qituvchi bu asarlar asosida bolalar bilan muhokama olib borishi, ularning hayotiy qarashlarini eshitishi ma'naviy tarbiyaning asosiga aylanadi. Ayniqsa, milliy qadriyatlar asosida yozilgan asarlar orqali bola o'z xalqining urf-odatlarini, tarixiy merosini anglab boradi.

Badiiy adabiyotning tarbiyaviy ahamiyati juda katta, chunki u bolaning axloqiy qarashlarini shakllantiradi. O'quvchilarni badiiy adabiyot bilan tanishtirishda nafaqat o'quvchilarning tafakkurini kengaytirish, balki ularni hayotga tayyorlash maqsad qilinadi. Adabiyot, ayniqsa, o'quvchilarga axloqiy va estetik qadriyatlarni o'rgatishda, bolaning shaxsiyatini shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi. Ma'naviy tarbiya o'quvchilarga to'g'ri axloqiy tushunchalarni shakllantirishda juda katta rol o'ynaydi. Badiiy asarlar, ayniqsa, xalq ertaklari, mifologik hikoyalar va klassik adabiyotlar bolalarda to'g'ri qadriyatlarni ishlab chiqishga yordam beradi. O'quvchilarni ma'naviy tarbiyalashda adabiyot, bolalarga adolat, halollik, yaxshilikka intilish, yurtga sadoqat kabi tushunchalarni o'rgatadi. Badiiy asarlarda tasvirlangan obrazlar bolalar uchun juda muhim. Har bir obraz o'quvchilarga turli xususiyatlarni ko'rsatadi. Masalan, xalq ertaklarida ko'rsatilgan yovuzlik va yaxshilik, qahramonlik va qo'rqqoqlik kabi sifatlar orqali

o'quvchilarga hayotdagi to'g'ri qarorlar qabul qilishda yordam beriladi. Shuningdek, o'quvchilarga yozuvchi tomonidan yaratilib, ular uchun biror ma'no kasb etgan obrazlarni o'rganish orqali tafakkur va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish mumkin.

Boshlang'ich sinfda adabiyot o'qitish metodikasi-boshlang'ich sinfda badiiy adabiyot o'qitish metodikasi juda katta ahamiyatga ega. Pedagoglar uchun samarali metodlarni tanlash juda muhim. Bu metodlar o'quvchilarning fikrini mustahkamlash, ularni matnni yaxshiroq tushunishga undash uchun kerak. Boshlang'ich sinfda o'qituvchilar uchun tavsiya etilgan metodlar:

Ifodalilik: O'quvchilarga matnni ifodalab o'qish, rol o'ynash va so'zlarni his etish orqali o'quvchilarning nutqini va tasavvurlarini rivojlantirish.

Sahnalashtirish: Adabiy asarlarni rollarga bo'lib o'ynash orqali o'quvchilarga tahlil va mulohaza qilishni o'rgatish.

Tahlil qilish: O'quvchilarga hikoyalar va ertaklarni o'qitishda, ularni o'zgartirish va yangi fikrlarni kiritish orqali o'quvchilarni ijodiy fikrlashga undash.

Badiiy adabiyotga bo'lgan qiziqish o'quvchining har tomonlama rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Kitobxonlik qiziqishini rivojlantirishda quyidagi usullarni qo'llash mumkin:

Darsdan tashqari vaqtlar: Darslardan tashqari o'quvchilarga kitob o'qish uchun maxsus vaqt ajratish, badiiy asarlarni o'rganish uchun qiziqarli va samarali mashg'ulotlar o'tkazish.

Qiziqarli tanlovlar va o'yinlar: Kitoblar bilan bog'liq turli qiziqarli tanlovlar va o'yinlar o'tkazish, bunda o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlash.

Taqdimotlar va kitob kechalari: O'quvchilar o'z sevimli kitoblari haqida qisqacha taqdimotlar o'tkazishi, bunday faoliyatlar ularning adabiyotga bo'lgan qiziqishini oshiradi.

Badiiy adabiyot bolalarda mustaqil fikrlash, voqealarga baho berish, o'z fikrini erkin ifodalash ko'nikmalarini shakllantiradi. Har bir o'qilgan asardan so'ng "Agar siz shu qahramon o'rnida bo'lganingizda nima qilardingiz?", "Sizningcha, bu voqeada kim haq?", "Qanday xulosa chiqardingiz?" kabi savollar orqali o'quvchilarni mustaqil fikrga undash mumkin. Bu usul bolalarda tanqidiy va tahliliy yondashuvni shakllantiradi. Ko'p hollarda o'qituvchilar adabiyot darslarini faqat mutolaaga qaratib yuborishadi. Aslida, har bir badiiy asar ichida ta'limiy mazmun yashiringan bo'ladi. Masalan:

Ertaklarda — yaxshilik yomonlikni yengadi degan g'oya.

She'rlarda — tabiatga mehr, ota-onani hurmat qilish.

Hikoyalarda — mehnatsevarlik, sabr-toqat, halollik.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari obrazli tasavvurga boy, hissiyotga tez beriladigan, hayolotga yaqin bo'lgan yosh toifasidir. Shu sababli badiiy matnlar oddiy, tushunarli, qisqa bo'lishi lozim. Ayniqsa, asarlarda tabiat tasviri, ota-ona mehri, do'stlik, mehr-muruvvat kabi tushunchalar ko'proq bo'lishi kerak. O'qituvchi shu jihatlarni inobatga olib asar tanlashi zarur. Adabiyotga qiziqish faqat maktab bilan cheklanmasligi kerak. Ota-onalar bu jarayonda faol ishtirok etishi zarur:

Farzandiga har kuni 10-15 daqiqa kitob o'qib berish.

Kitob sotib olib berish, kutubxona bilan tanishtirish.

Har hafta uyda kitobxonlik burchagi tashkil etish. Bu kabi hamkorlik o'quvchining kitobga bo'lgan munosabatini ijobiy shakllantiradi. O'quvchilarni maktab kutubxonasiga muntazam borishga odatlantirish kerak. Kutubxonachi bilan hamkorlikda o'quvchilarga yangi kitoblar, adiblar hayoti, asarlari haqida qisqacha ma'lumot berish foydalidir. Har oylik "Eng faol kitobxon" tanlovi rag'batlantiruvchi vosita bo'la oladi. Adabiyot darslarini faqatgina matn o'qish bilan emas, balki o'quvchilarning qiziqishini uyg'otadigan kreativ usullar bilan boyitish kerak:

Komiks chizish: O'qilgan hikoya asosida sahnalarni chizish.

Qahramonga maktub yozish: Bola sevimli obraziga murojaat qilib maktub yozadi.

Mini-eshittirish: O'quvchi hikoyani og'zaki qayta so'zlab, boshqa sinfdoshlari oldida taqdim etadi.

Badiiy adabiyot orqali milliy qadriyatlarni singdirish - milliy ertaklar, xalq og'zaki ijodi namunalarida o'zbek xalqining qadriyatlari: kattaga hurmat, kichikka izzat, sabr, poklik, mehnatga mehr singari tushunchalar chuqur aks etadi. Shuning uchun bunday asarlar boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun eng mos manbalardan hisoblanadi. Masalan:

"Bo'ri bilan echki" - ishonch va hushyorlik haqida.

"Tovuq va tuxum" - sabr va qanoat haqida.

"Alpomish" dostonidan parchalar - jasorat va sadoqat haqida. Adabiyotni boshqa fanlar bilan bog'lash - bu juda samarali usul. Masalan:

Tasviriy san'at: Hikoya asosida rasm chizish.

Musiq: She'rga mos kuy topish yoki kuylash.

Texnologiya: Asar asosida maket yasash.

Ona tili: Matndagi grammatik tahlillarni olib borish.

Badiiy adabiyot boshlang'ich sinf o'quvchilarining aqliy, ma'naviy va estetik rivojlanishida beqiyos o'rin tutadi. Ayniqsa, bu yosh davrida o'quvchining hayot haqidagi ilk tushunchalari shakllanib boradi, dunyoqarashi kengayadi, til boyligi ortadi. Adabiyot darslarida o'quvchilarga to'g'ri asar tanlash, uni ifodali o'qish, obrazlarni tahlil qilish, voqealarga munosabat bildirish, xulosa chiqarishga o'rgatish orqali ularning mustaqil fikrlashi, og'zaki va yozma nutqi, tanqidiy qarashlari, estetik didi rivojlanadi. Maqolada keltirilgan metodik yondashuvlar - ifodali o'qish, sahnalashtirish, rasm chizish, savol-javoblar, bahs-munozaralar, komikslar tuzish, yozuvchi obraziga kirish kabilar - o'quvchilarni badiiy adabiyotga qiziqtirishda samarali bo'lib, ularning tafakkurini faol harakatga keltiradi. Shuningdek, adabiyot orqali o'quvchilarga milliy va umuminsoniy qadriyatlar - do'stlik, halollik, mehnatsevarlik, sabr-toqat, vatanparvarlik kabi fazilatlar singdiriladi. Badiiy adabiyot o'quvchilarni nafaqat bilim bilan boyitadi, balki ularni ruhiy tarbiyalaydi, orzu-umidlarini yo'naltiradi, hayotiy saboqlar beradi. Bu esa o'z navbatida ularning komil inson bo'lib shakllanishiga zamin yaratadi. Shu boisdan boshlang'ich sinfda badiiy adabiyot faniga ongli, puxta yondashish, zamonaviy metodlarni qo'llash, ota-ona va kutubxona bilan hamkorlik qilish o'qituvchining ustuvor vazifasidir.

Boshlang'ich sinfda badiiy adabiyot o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishida hal qiluvchi o'rin tutadi. Bu yosh davri—bolaning axloqiy, ma'naviy va intellektual tarbiyasi shakllanadigan palla bo'lib, aynan badiiy asarlar vositasida o'quvchi o'zini va atrofidagi olamni anglay boshlaydi. To'g'ri tanlangan asar bolada hayotga ijobiy qarash, yaxshilikka ishonch, mehr-muhabbat, vatanparvarlik, halollik kabi fazilatlarini uyg'otadi. Adabiyot darslarida zamonaviy pedagogik yondashuvlar — sahnalashtirish, rolda o'qish, rasm chizish, savol-javob, bahs-munozara kabi metodlar o'quvchilarning matnni chuqur anglashiga, ifodali o'qish va fikr bildirish ko'nikmasini rivojlantirishga xizmat qiladi. Kitobga qiziqish uyg'otilgan o'quvchi mustaqil mutolaa bilan shug'ullanadi, bu esa uning tafakkurini, nutq boyligini va ijodiy salohiyatini oshiradi. O'qituvchi badiiy adabiyot orqali nafaqat dars o'tadi, balki bolani tarbiyalaydi, uni komil inson sifatida shakllantiradi. Shu bois boshlang'ich ta'limda adabiyot fanini ongli, izlanuvchan va metodik yondashuv bilan o'qitish eng muhim vazifalardan biridir. Maqolada keltirilgan nazariy-amaliy fikrlar shuni ko'rsatadiki, badiiy adabiyot orqali o'quvchining dunyoqarashi va shaxsiy fazilatlarini izchil rivojlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullaeva, M. (2021). Boshlang'ich sinf o'quvchilarida badiiy didni shakllantirish metodikasi. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.
2. Karimova, S. (2020). "Badiiy adabiyot orqali axloqiy tarbiya". Boshlang'ich ta'lim jurnali, №4, 45–48-betlar.
3. Nazarov, B. (2020). Boshlang'ich sinfda o'qish darslarini tashkil etishning zamonaviy usullari.
4. Rasulova, N. (2022). "Ertaklarning bolalar tarbiyasidagi o'rni". Pedagogik izlanishlar, №2, 31–34-betlar.
7. Xudoyqulova, M. (2023). Adabiy asarlarni tahlil qilish metodikasi. Andijon: Yangi asr avlodi.

